

PAPER DETAILS

TITLE: Hayli Eglencedür Bu Rindâna: Arayicizâde Ferdî Hüseyin ve Lügazları

AUTHORS: Müjgân ÇAKIR

PAGES: 127-176

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/53659>

MÜJGAN ÇAKIR*

Hayli Eglencedür Bu Rindâna: Arayıcızâde Ferdî Hüseyin ve Lügazları

Hayli Eglencedür Bu Rindâna:
Arayıcızâde Ferdî Hüseyin and his Lugazs

Ö Z E T

Klasik Türk Edebiyatında Lâmiî, Âşık Ömer, Sünbülzâde Vehbî, Rahmî, Sücüdî, Vahyî, Zarîfî, Zamîrî, Fazlî, Sa'dî, Râşid, Reşid, Lebîb, Fennî, Emînî, Sâbit, Zîver, Sâmî, Enderunlu Vâsîf gibi ikinci derece şairler yanında Ahmed Paşa, Nâbî, Nedîm, Şeyh Gâlib gibi şöhretlerin de iltifat ettiği bir kullanım olan lugaz şairlerinden biri de Arayıcızâde Ferdî Hüseyin'dir. Hikâye-i Erdeşîr ü Şâpûr ve Sad-nâme adlarıyla da bilinen Şâpûr-nâme isimli mesnevîsi yanında, bilâdiyesi, tarih şiirleri ve lugazları vardır. Edebiyatımızın en fazla lugaz yazan şairleri arasında sıralanabilecek Ferdî'nin bu lugazları kendi eserlerinin bulunduğu yazmalarda ve çeşitli mecmûalardan karşımıza çıkmaktadır. Bu makalede bu metinlerin özellikleri üzerinde durulacak ve lugazlar edisyon kritiği metin olarak sıralanacaktır.

ANAHTAR KELİMELER

Lugaz, bilmece, 17. yüzyıl, Ferdî.

ABSTRACT

In classical Turkish literature one of the lugaz poets is Arayıcızâde Ferdî Hüseyin. Lugaz is a writing style which is favoured by known poets like Ahmed Paşa, Nâbî, Nedîm, Şeyh Gâlib and also by the less known poets like Lâmiî, Âşık Ömer, Sünbülzâde Vehbî, Rahmî, Sücüdî, Vahyî, Zarîfî, Zamîrî, Fazlî, Sa'dî, Râşid, Reşid, Lebîb, Fennî, Emînî, Sâbit, Zîver, Sâmî, Enderunlu Vâsîf. Ferdî has a mesnevî named Şâpûr-nâme which is also known as Hikâye-i Erdeşîr ü Şâpûr and Sad-nâme and also he has bilâdiye, historical poems and lugazs. He is one of the leading poet in Turkish literature as many lugaz writer and we can read his lugazs in some mecmûas and in some manuscripts which also has his other works. In this article, the characteristics of these works will be examined and the lugazs will be arranged as a text with edition critics.

KEYWORDS

Lugaz, riddle, 17th century, Ferdî.

Klasik Türk Edebiyatında özellikle muamma ve lugaz adı verilen bilmecelelerin yazıldığı ve bu vadiye şiir söyleyen bazı şairlerin isimlerinin kaynaklarda sıkça zikredildiği malumdur.¹ Lâmiî, Âşık Ömer, Sün-

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul (mjgan.cakir@gmail.com).

¹ Konuyla ilgili mesela bkz. Durmuş-Uzun 2003: 221-23, Toprak 2001: 97-110, Sarı 2012: 251-62, Çapan 2005: 205-22, Demirkazık 2010: 35-80, Egüz 2010: 297-311, Dilçin 2010: 335-41, Çelebioğlu 1978: 43-7, Öztoprak 2007: 145-79 v.b.

bülzâde Vehbî, Rahmî, Sücûdî, Vahyî, Zarîfî, Zamîrî, Fazlî, Sa'dî, Râşid, Reşîd, Lebîb, Fennî, Emînî, Sâbit, Zîver, Sâmî, Enderunlu Vâsîf gibi ikinci derece şairler yanında Ahmed Paşa, Nâbî, Nedîm, Şeyh Gâlib gibi şöhretlerin de iltifat ettiği² bir kullanım olan lugaz şairlerinden biri de Arayıcızâde Ferdî Hüseyin'dir. İstanbul doğumlu olan Ferdî'nin asıl adı Hüseyin'dir, babasının adı ise Abdullah'tır. Arayıcızâde lakabıyla tanınan Ferdî tahsilinden sonra bazı paşalara kethüda olmuş, Kahire'de şehir havalesi ve mukabelecilik görevlerinde bulunmuştur. Dîvân efendisi ve sipah kâtipliği de yaptıktan sonra, maliye tezkireciliğine tayin edilmiştir. (Şeyhi Mehmed Efendi 1989: 470) Nüktedanlığı sebebiyle Râmî Mehmed Paşa'nın dikkatini çekip onun çeşitli ihsanlarına nail olmuştur. İstanbul'da ölen Ferdî'nin ölüm tarihi Belîğ'in *Nuhbetü'l-âsâr*'ında (İsmail Belîğ 1999:315), Mehmed Süreyya'nın *Sicill-i Osmânî*'sinde (Mehmed Süreyya 1997: 16) ve Nâil Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî*'sinde (Mehmet Nail Tuman 2001: 764) 1120/1708; Sâlim (Sâlim Efendi 2005: 546), Safâyî (Mustafa Safâyî Efendi 2005: 481), Mehmed Sirâceddin (Mehmed Sirâceddin 1325: 135) tezkireleri ile Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'nde (Bursalı Mehmed Tahir 2000: 70) 1121/1709 olarak kaydedilmiştir.

Ferdî Hüseyin'in hayatının bir kısmında Edirne'de bulunmuş olabileceği kanatında olduğumuzu da belirtmek isteriz. Eğer Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Bölümü, 1980 numarada kayıtlı yazmada Ferdî'nin yazdığı tarih şiirlerinde arasında yk. 69a'da yer alan "Târîh-i çeşme-i hûd gofte der Edirne" başlıklı şiir ona aitse 1115/1703-4 tarihinde, yani vefatından birkaç sene evvel Edirne'de bir çeşme yaptıran şair bu çeşmenin yapımına bizzat aşağıdaki tarihi düşürmüştür:

Âb üzre bestedür bu kühen çarh-ı nîlgün
Dehrüñ şebâtı olmaduğın hiç bilür misiz
Âb-ı revân didükleri 'ömrüñ güzârıdur
Seyrin o cûybâr-ı şafânuñ ider misiz
Ey teşnegân bu çeşmeye târîh-i mâ'idür
'Aşk-ı Hüseyin'e nûş idîñüz âb-ı pâki siz

² Durmuş-Uzun 2003: 223.

Ferdî'nin mevcut olan en hacimli eseri bazı kaynaklarda *Sad-nâme* adıyla da geçen *Şâpûr-nâme* veya *Hikâye-i Erdeşîr ü Şâpûr* adlı mesnevîsidir.³ Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbıyla oluşturulan eserin içinde mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbıyla III. Ahmed'in tahta çıkışı üzerine yazılmış bir cülûsiyye de bulunmaktadır. *Şâpûr-nâme* konusunu Firdevsî'nin *Şeh-nâme*'sinden alan bir mesnevî olup Erdeşîr'in oğlu Şâpûr'un, içinde aşk hikâyesi de barındıran macerasını anlatmaktadır. 2008 tarihinde tek nüsha üzerinden yayımlanan mesnevînin beyit sayısı bu baskıda 1183'tür. (Ercan 2008)⁴ Eser için Rumeli kazaskeri Abdülbaki Ârif, Seydîzâde hazinedarı Tâ'ib, Bektaşiyeden Lutfî Şorbacı, Kütahya Mevleviyetinden ma'zul Burusevî Tâlib, Kadrîzâde Hamdi Çelebi ve Hafîd-i Nev'îzâde Çelebi tarafından takrîzler de yazılmıştır.⁵

Ferdî Hüseyin'in diğer bir eseri Cemâl Kurnaz tarafından ilim âlemine tanıtılan *Bilâdiye*'sidir.⁶ "Esmâ-yı büldân ber-vech-i îmâ verümûz" başlığını taşıyan ve Kurnaz neşrinde 42 beyitten oluşan bu kasîde Türk Edebiyatı'nda örneği çok görülmeyen, tamamıyla belde isimlerinin birden fazla manaya gelebilecek şekilde kullanımıyla oluşturulmuş orijinal metinlerdendir.⁷

Bağdatlı İsmail Paşa *Keşfü'z-zünûn Zeyli*'nde şairin bir *Dîvân*'ı olduğunu söylüyorsa da eser elde bulunmamaktadır (Bağdatlı İsmail Paşa 1947: 522).⁸ Ferdî Hüseyin'in biyografik kaynaklarda ise sadece bir beyti-ne yer verilmektedir:

³ Ferdî'nin künyesi ve eserleri için bkz. Karabulut [t.y.]: 481-82.

⁴ Konuyla ilgili bkz. Ercan 2007: 71-93.

⁵ Bkz. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Böl., nu. 1980, yk. 1b-3b.

⁶ Konuyla ilgili bkz. Kurnaz 1995: 299-310. Burada Ferdî'nin lügazlarıyla ilgili bu çalışmayı yapmam için destek veren Prof. Dr. Cemâl Kurnaz'a teşekkürü bir borç bilirim.

⁷ Metnin yeni beyitlerinin tespiti hususunda bkz. Karacasu 2008: 257-73, Çakır 2010: 173-82.

⁸ Ali Rıza Karabulut, a.g.e.'de dîvânın İzmir Milli Kütüphanede bulunan bir nüshasına işaret etmektedir. Ferdî isimli şairin bu dîvânında Arayıcızâde'ye ait olduğuna dair bir kayıt bulunmamaktadır. Eser için yazmalar.gov.tr.de ise Ferdî Hüseyin b. Abdullah Kastamonî'ye ait olduğu kaydı bulunmaktadır. Nitekim dîvânla ilgili yapılan iki ayrı tezi incelediğimizde bu dîvânın Abdullah Ferdî'nin eserinin yeni bir nüshası olduğunu gördük. Bkz. Avcıl 2010, Ertaç 2004.

Görüp ân-ı ruhın öpdüm elin ol şüh-ı fettānuñ

Dağı yādumdadur bi'llāh Ferdī çıkmaz ol el-ân

(Şeyhî Mehmed Efendi 1989: 470, İsmail Belig 1999: 315, Mustafa Safâyî Efendi 2005: 485, Sâlim Efendi 2005: 546, Mehmed Sirâceddin 1325: 135, Mehmet Nâil Tuman 2001: 764)

Ferdî'nin tarih şiirleri de bulunmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Bölümü, nu. 1980'de kayıtlı ve Ferdî külliyyatını ihtiva ettiğini söyleyebileceğimiz yazmada şairin tarih şiirleri yer almaktadır.⁹ Bu tarih şiirleri içinde mensur bir metin daha bulunmaktadır ki bu metin Ferdî Hüseyin'in dîvândan bir mansıb talebinde bulunduğu bir dilekçe hüviyetindedir.¹⁰ Ferdî bu mensur arzıhâlinde Sultan Ahmed'den Şehzâde İsa'nın doğumu vesilesiyle söylediği tarih şiirini de aracı kılarak "manâşib-ı dîvâniyyeden biriyle mesrûr u kām-revâ" buyurulmasını rica etmektedir. Bahsini ettiği sekiz kıt'a tarih şiiri yazmada dilekçenin hemen ardında yer almaktadır.¹¹ Ayrıca 65b-66b yaprakları arasında "Gazel-i Kadrî Tesdîs-i Fakîr" ve 70b-71a arasında "Der hâk-ı Dervîş Muştafâ Kışşâ-hvân bâ-emr-i Kara Mehmed Paşa vâlî-i Mısr" başlıklı şiirlerde bulunmaktadır.

Arayıcızâde Ferdî Hüseyin'in şairliği konusunda yorumda bulunan kaynaklar onu genel olarak başarılı buluyorlar. Özellikle Şâpûrnâme'ye takrîzi olan şairlerden Tâ'ib'in¹² övgü dolu ifadeleri bu bakımdan dikkate

⁹ yk. 54b-74b.

¹⁰ yk. 58a-59a.

¹¹ yk. 59a-61a.

¹² Salih Sâdâvî *Osmanzâde Tâ'ib Dîvânı* üzerine yaptığı doktora çalışmasında (Sâdâvî 1987: 467-69) bir mecmûada tespit ettiği takrîzin Osmanzâde'ye ait olduğunu zannederek şiirler içine dâhil etmiştir. Oysa ki Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Böl., 1980 numarada kayıtlı takrîzin başında "Seydîzâde hazînedârı Tâ'ib"e ait olduğu kayıtlıdır ki bu Tâ'ib Sâlim tezkiresine göre "Kör Müftî namıyla tanınan ve vezir Seydîzâde Mehmed Paşa'nın hazinedarlığını yapmış olan Mustafa isimli şahıstır". (Sâlim Efendi 2005: 256-58). Yine bahsi geçen Salih Sâdâvî'ye ait tezde s. 576'da Ferdî için söylenmiş bir hiciv manzumesi bulunmaktaysa da şiirin kayıtlı olduğu mecmûayı tespit edemediğimizden kime ait olduğu konusunda tereddütlerimiz bulunmaktadır. Bahsi geçen şiir aşağıdaki gibidir:

Dirler ise Arayıcızâde
Kām-rân oldu yine mey süzeyor
Aşlı yokdur fakîri dün gördüm
İgne yutmuş köpek gibi gezeyor

şayandır. Tâ'ib Ferdî'yi yeni ve orijinal ifadeler kullanan, her bir beyti diğerinden güzel bir eser yazan, belagat ülkesinin hükümdarı ve fesahat mülkünün de sahibi olarak vasıflandırıyor. *Şehnâme* sahibi Firdevsî'nin bile onun nazmını gördüğünde öpeceğini ifade ediyor. Şiirin sonunda ise Ferdî'nin bu müstesna eserinin padişaha hediye edilmeye layık olduğunu belirtiyor:

Ferd-i kâmil-hüner bülend-ıkbâl
Mağlaş oldu hâl ü şânına dâl

Olmış ebyâtı cümle berceste
Ne kadar lutf olursa şâyeste

Bu sûtüde ferîde-i ğarrâ
Tuḥfe-i şehriâr olursa sezâ

Hâme-i Tâ'ib-i tenük-mâye
Böyle naḡş itdi ḡatm u imzâya

Hâḡ niyâzın ide ḡarîn-i ḡabûl
Rûz-ı maḡşer ola ḡefî'i Resûl¹³

Yine aynı esere takrîz yazanlardan Rumeli kazaskeri Abdülbâkî Efendi

Nâzımı lâyıḡ-ı 'inâyetdür
Nazm-ı pâki sezâ-yı raġbetdür¹⁴

İfadeleriyle, Lutfî Şorbacı,

Ger 'Aṡâyî göreydi ġüftârın
Ḥırz-ı cân eyler idi âḡârın

Anı el üzre ṡutsalar yiridür
Şanki âḡâr-ı ḡamsenüñ biridür¹⁵

¹³ Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 774, yk. 168b-169a; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 3904, yk. 89b-90a; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Böl., nu. 1980, yk. 2a-2b. Aynı şiirle ilgili bkz. Sâdâvî 1987: 467-69.

¹⁴ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Böl., nu. 1980, yk. 1b.

¹⁵ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Böl., nu. 1980, yk. 3a.

Hafîd-i Nev'izâde ise

Cem' idüp bir yire niçe verdi
Gülşen-i nazmuñ oldu nev ferdi

Dîdeler haq budur bu vâdîde
Görmedi böyle dürr-i nâ-dîde

Ĥabbezâ ĥabbezâ ne ehl-i hüner
Nevk-i ĥameyle deldi niçe güher

gibi beyitlerle Ferdî ve eseri *Şâpûr-nâme*'den övgüyle bahsetmişlerdir.

Kaynaklar Ferdî'nin lugaz ve tarih söylemede mâhir bir şair olduğunu belirtiyorlar. Safâyî "Ma'ârife dâ'ir ba'zı ihtirâ'ı ve fenn-i târîh ve luğazda ziyâde nâm u şânı vardır" (Mustafa Safâyî Efendi 2005: 481) derken, Sâlim (Sâlim Efendi 2005: 546) ve aynı ifadelerle Mehmed Sirâceddin "Ĥuşûsâ luğaz-gülüğda muvaffaq u tîzkâr ve tab'-ı âteş-pâresi ol vâdîde pür-ıktidâr idi" (Mehmed Sirâceddin 1325: 135) görüşündedirler. Ferdî'nin çeşitli şiir mecmûalarında ve eserlerinin bulunduğu yazmalar da birçok lugazına tesadüf edilmektedir.

Ferdî'nin Lugaza Bakışı

Arayıcızâde Ferdî'nin yazdığı şiirlere bakıldığında lugazla ilgili iki ayrı yaklaşımının olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bunlardan ilk yaklaşıma göre lugaz bir eğlence aracıdır ve çözülemezse çok sıkıntıya düşülmemesi gereken bir bilmecedir. Bu yaklaşımı destekleyen ifadelerle Ferdî'de çok rastlanmıyor. Mesela,

Ĥayli eglencedür bu rindâna
Nazar eyle gel atma yabana (L 11)

ya da

Bunu bilmekde çekme gel ta'abı
Âhen-i serd dökmedür celebi (L 9)

gibi beyitler bu yaklaşımın bir eseridir. Diğer yaklaşıma göreyse lugazlar çözümü çok ciddiyet gerektiren bilmecelerdir. Şair her ne kadar lugazı

zaman zaman bir eğlence aracı olarak görse de çoğunlukla bu meselelerin halline ciddiyetle yaklaşmakta ve lugazların çözümünü önemli görmektedir:

Şad-hezâr âferîn o maḥdūma
Buñı derk ide ire mefhūma (L 29)

gibi beyitlerde bu yaklaşımın bir sonucu olarak bilmeceleri hall edenler için de duaları ve çeşitli armağanları mevcuttur: Bilenin hanesi mamur ve şen olsun; zarifler onun kulu kurbanı olsun; halledene bisat, berat ve hil'at-i fâhîr verilsin; taze belli civan kucaklasın; Zühre'yi çengi ile alsın; anlayan zata tahsinler ve aferinler olsun...

Ferdî'nin lugazlarının çoğunluğunda lugaz yazımında genellikle karşılaştığı üzere şairin mahlası bulunmamaktadır. Yalnızca Âmil Çelebioğlu'nun da bahsettiği gibi nisbeten uzun olan beş lugazda şairin adına tesadüf edilmektedir. (Çelebioğlu 1978: 44) Bunlar aşağıdaki gibidir:

Luğazı Ferdî böyle gizlemeden
Farq yok 'ayb-ı nâsı gözlemeden(L 41)

Fehm iden zihne Ferdîyâ taḥsîn
Bilinür bunda rütbe-i zırafâ (L 44)

Ferdîyâ âferîn ol ehl-i dile
Vâzîḫ iken bu sırrı ṭab'ı bile (L 45)

Yine Ferdî nedür bu tâze ḥayâl
Olmuş iken yine perîşân-ḥâl (L 47)

N'eyler kudüm-i pâkine cân itmeyüp fedâ
Geldükde yâr ḥâneye Ferdî-yi nüktedân (L 52)

Ferdî lugazlarını yazarken genellikle mesnevî nazım şeklini kullanmıştır. Tespit edebildiğimiz 53 lugazın 49'u mesnevî, 3'ü gazel, 1'i ise kıt'a nazım şekliyle yazılmışlardır. Lugazların beyit sayıları muhtelifdir. En fazla beyit sayısı 16 ile 45. lugazda, en az ise 4 ile 12, 31 ve 37. lugazlarda mevcuttur. Genelde şair 9 veya 10 beyitlik metinler yazmayı tercih etmiştir. Ferdî'nin şiirlerinde kullandığı vezinler ise aşağıda bulunan tablodaki gibidir:

<i>Aruz Kahbı</i>	<i>Lugaz Numarası</i>	<i>Sayısı</i>
mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün	1, 7, 10, 20, 38	5
fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	2, 3, 4, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 53	44
fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül	6	1
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	43, 48	2
mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	52	1

Yukarıdaki tablo aslında lugazların genellikle bahr-ı remelden fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazıldıkları görüşünün aksine bir görünüm sergilemektedir. (Çelebioğlu 1978: 43) Şair en çok bahr-ı cedîttten fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbını tercih etmiştir.

Burada Ferdî'nin lugazlarının bir özeliğinden de bahsetmek gerekmektedir. Hamidiye ve Nadir Eserler nüshalarında bazı lugazların başına aynı dîvânlarda olduğu gibi "Ḥarfü'd-dāl, Ḥarfü'r-rā, Ḥarfü's-sîn, Ḥarfü's-şın, Ḥarfü's-şād, Ḥarfü't-tā, Ḥarfü'l-ayn, Ḥarfü'l-ğayn, Ḥarfü'l-fā, Ḥarfü'l-kāf, Ḥarfü'l-kāf, Ḥarfü'l-mīm, Ḥarfü'l-yā" başlıkları koyulmuştur. Buna benzer bir başka durum Himmetzâde Abdî'nin lugazlarında karşımıza çıkmaktadır. (Öztoprak 2007) Abdî'nin lugazlarının Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Bölümü, 1050 numarada bulunan yazması "Dîvân-ı Lugaz" başlığını taşımaktadır ve aynı Ferdî'nin bahsi geçen nüshasındaki gibi başlıklarla bölümlenmiştir. Prof. Dr. Nihat Öztoprak, Abdî'nin böylelikle dîvân kelimesini kitap, defter, risale gibi geniş bir anlamda kullandığı kanaatine varmaktadır (Öztoprak 2007: 151).

Yine Ferdî'nin lugazlarını ihtiva eden Hamidiye, Nadir Eserler ve Revan nüshalarında şiirlerden evvel "Şadûkî-i Pîr"¹⁶ adlı kimliğini tespit edemediğimiz bir şairin manzum takrîzi de yer almaktadır. Sadûkî Arayıcızâde'den övgüyle bahsetmekte, onun şiir ve inşada maharetli olduğunu söylemektedir. Yine şaire göre Ferdî Hüseyin lugaz sahasında ise bir büyücü mesabesinde dir.

¹⁶ Şairin adı Revan nüshasında mevcut değildir.

Sonuç

Klasik Türk Edebiyatının orijinal bir kullanımı olan lugaz, aynı zamanda bilmeceye düşkün Dîvân şairinin eğlenme ve eğlendirme aracı olarak değerlendirilebilir. III. Ahmed'in padişahlık devrini de gören Ferdî Hüseyin gibi bir şairin devrinin eğlence ruhuna uyan "lugaz" gibi bir türü kullanması şaşırtıcı olmasa gerektir. Kaynakların Râmî Mehmed Paşanın iltifatına mazhariyetine "nüktedanlığı"nın vesile olduğunu söylemeleri lugazın Ferdî Hüseyin'in eğlenceye düşkün karakterine de uygun olduğunu kısmen kanıtlamaktadır. Şairin çözümü ayrı bir mesai gerektiren lugazlarının sayısı azımsanamayacak kadar çoktur. Şiirlerinde kimi zaman ciddiye, kimi zaman alaycı, kimi zaman da şakacı yönünü sergilediğini gördüğümüz şair büyük ihtimal bunları bulunduğu meclislerde arkadaşlarıyla paylaşıyordu.

Arayıcızâde'nin bir zekâ mahsulü olan bu şiirleri incelendiğinde tezkirelerin söyledikleri gibi başarılı olduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Bir mesnevî yazan, bilâdiyesi ve tarih şiirleri de bulunan Ferdî, eserlerine muhteva ve şekil bakımından yaklaşıldığında bu başarısını sergilemektedir. Lugazları birçok mecmûada karşımıza çıktığına göre hem devri hem sonrasında tanınan ve sevilen şiirler olmalıdır. Bunlar Ferdî için eğlenme ve eğlendirme aracı olması yanında şairler arasında yer edinme, kendini tanıtmaya, belki de hami edinme vesilesi idi.

Makalenin bundan sonraki kısmını Ferdî'nin tespit edilebilen lugazlarının metin tesisi oluşturmaktadır. Bu bölümde şiirler öncelikli olarak aşağıda belirtilen nüshalar üzerinden edisyon kritikli olarak verilmiştir:

1. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 3286 (N)
2. Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Manzum 774 (A)
3. Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 1047 (H)
4. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1980 (R)¹⁷

¹⁷ Bu nüshada lugazların yerleri değişmiştir. Bu sebeple edisyonkritikli metinde şiirlerin hangi varakta bulunduğu dipnotlarla belirtilmiştir.

Metin bu nüshalar üzerinden kurulurken, şiir ve özellikle lugaz mecmûaları da taranmış, bahsedilen nüshalarda bulunmayan bir lugaz metnin sonuna ilave edilmiştir. Eğer mecmûada yer alan lugaz ana nüshalarda da mevcutsa bu durum dipnotlar yoluyla belirtilmiştir. Metin ortaya konulurken tamir edilebilen yerler ise köşeli parantez ([]) içine alınmıştır.

N19b, H27b

Takrîz-i Şadûkî-i Pîr¹⁸

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Hüseyin nâm Arayıcızâde
Ferdî maḥlaş o merd-i âzâde
Şi'r ü inşâda gerçi mâhirdür
Lîk fenn-i luğazda sâhirdür

A25b1¹⁹

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

Nedür ol pîr-i ser-gerdân u ḥayrân
Yimez içmez oturmaz ṭurfâ seyrân
Serin bir murğâ itmiş âşiyâne
Ne âb ister o murğ andan ne dâne
Şarar başına bir destâr-ı rengîn
Degül merdâne olmak aña âyîn
Aşar hemyânesin lâbüd miyâna
Turur ortada ekser sâ'ilâne
Alup eṭrâfını bir kaç Kızılbaş
Gice gündüz iderler ceng ü perhâş
Üşüp başına âḥır sürḥ-serler
Şacını şaḳalını hep yolarlar
Velî bir Mevlevî mû-tâb şan'at

¹⁸ Şiir başlığı olmaksızın R 39b'de mevcuttur.

¹⁹ R 51a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 82a'da, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 391'deki mecmûada da yk. 18a'da bulunmaktadır.

O demde gösterür bir gûne lu'bet
 Semâ' ider şafâsından o yek-fen
 Burar şarar alınca ellerinden
 Olur tãmdazlak ol pîr-i kalendar
 'Acem elçisi zann eyler görenler

2²⁰

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol küçe-gerd-i bî-dermân
 Şeb ü rûz eylemekde zâr u figân
 Kendi zâtında bir melek-şaşlet
 Lîk tersâ ile ider ülfet
 Kâbız-ı rûh cânını almış
 Ten-i zârında bir nefes kalmış
 Bir nefes ayrılursa hem-demden
 İrer ol sâ'at aña za'f-ı beden

H28a

Birini bulsa idi bir 'ayyâş
 Zarf-ı bâde iderdi ol kallâş

N20a

Heftdür harfi olma gel dil-ñun
 Evvel ü evsañı vü âñırı nün

3²¹

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol şağş-ı turfa-şekl-i nañîf
 Kendü kuvvetlü lîk cismi za'îf
 Sîne vü peşi ser-te-ser efgâr
 Bu kadar zañm ile degül bîmâr

²⁰ R 51a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 70a'da bulunmaktadır.

²¹ R 51b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 70a'da bulunmaktadır.

Muhtefî hânesinde şubh u mesâ
 Heftede bir çıkar çıkarsa dilâ
 Gâhî bir mâh bedre itse kırân
 Ayrur bir hilâlden ol ân
 Şavm-ı Dâvud'ı şanki 'âdet ider
 Farzı kor sünnete ri'âyet ider
 Za'f-ı cismile şüretâ Hindî
 Merkezinde demür kazık kendi
 Bunı hall iden ehl-i tab'a sezâ
 Kulı kurbânı olsalar zurefâ
 Hâme yalvarmada cenâb-ı Hudâ
 Uyuza nâhun itmeye i'tâ

A26a 4²²

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol tühfe murğ-ı dest-âmûz
 Cilve eyler gelince faşl-ı temûz
 Gördüğü nâsla olup me'lûf
 Gehî melfûf olur gehî mekşûf
 Peri vâfir ayağı birdür hem
 Yire kınsa keder çeker âdem
 Şîr-i şeh-perle eylese cevân
 Şeh-perinden remân olur murğân
 Dümine bir şerer olsa dūçâr²³
 Âteş olur o demde dūzaḥ-vâr
 Gelse teşrîn-i evvel ü şânî
 Ola merdûd-ı tâḳ-ı nisyânı
 Görse bir ḥaste eylese zârî
 Kârı olur enîn-i bîmârî
 Bunı hall iden ehl-i tab'a sezâ
 Bir çelengini eylesem ihdâ

²² R 51b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 70a-b'de bulunmaktadır.

²³ olsa: olursa H, A, N, R.

N20b 5²⁴

.. _ _ / . _ . _ / . _ _

Ol ne şâhib-şikem ki şekl-i dühül
 Ola âgûşî gâhî katmer gül
 Gül olursa eger olur sünbül
 Sünbül olmazsa olmaz aşlâ gül

H28b

Ehl-i hîre gözine didi dü çâr
 Lîk çokdur gözi olınsa şumâr
 Taşra halkında ba'zı ehl-i beled
 Gözi farkında diyü eyledi red
 Râzın ızhâra niçe neyzen-vâr
 Perde ehlidür itmezüz inkâr
 Şöyle pür-zû ki kalmadı şübhem
 Tutuşur haşmı olsa da Rüstem
 Bû Leheb dir aña gören rindân
 Dinse الخطب لتهما şâyân²⁵
 Başî gök olduğunu görmüş çok
 Mescide girdüğünü bilmiş yok
 Bilenüñ ola hânesi ma'mûr
 Rûz u şeb düdmânı hem pür-nûr

6²⁶

. _ _ / . _ _ / . _ _ / . _

Nedür bil bunı ey ma'ârif-şi'âr
 Dehân u seri yok iki kaşı var
 Neberd-âzmâ vü harîf-i veğâ

²⁴ R 52a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 70b'de bulunmaktadır.

²⁵ "Odun hamalı." 111/Tebbet/4.

²⁶ R 52a-52b. Bu lugaz Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Manzum 567 numarada kayıtlı şiir mecmûasında da yk. 360b'de yer almaktadır.

İki yirden olsa kuşağı n'ola
 Müheyyā misāfir için hānesi
 Ne ābı görünür ne hōd dānesi²⁷
 O bir hānedür kim olur dā'imā
 Şücā'a penāh u cebāna belā²⁸
 Kıyās itme ola o hāne haķīr
 Muḥibbidür anuñ kebīr ü şağīr
 Rikābında anuñ 'adū baş eger
 Eger vaşfın eylerse şā'ir eger
 Bu remzi bilen ehl-i ṭab'a sezā
 Bisāṭile berāt virilse n'ola

N21a 7²⁹

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

Nedür ol murğ-ı ābī k'ola şeb-gerd
 Muvaffaķ olmaya şaydına her merd
 Per ü bāli yok ammā bir kolu var
 Aña hızm̄met ider nice kulı var
 Yidügi ekşeriyyā laḥm-ı insān
 Velī hazm̄ eylemez kayy ider ol ān³⁰
 Ğıdāsı āb līkin hazm̄ olunmuş
 Anuñ da kısm̄eti böyle bölünmüş

A26b

Ğıdā kaydında olmaz çokluk ol kuş
 Naşibi ağızına gelür çü baykuş

²⁷ A ve R nüshalarında bu ve takip eden beytin yerleri değişmiştir.

²⁸ Beyit N nüshasında bulunmamaktadır.

²⁹ R 52b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 82a'da bulunmaktadır.

³⁰ ider: eyler A.

8³¹

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol Lûṭî kim ide her bār
 ‘Amel-i Lûṭ’ı kendüsine şî’ār

H29a

Feylesofâne itmede tedbîr
 Bir livâṭa için o ma’reke-gîr
 Görmedüm böyle ṭurfa bir maḡbûn
 Ola Lûṭî vü ola hem me’bûn
 Bir livâṭa idince ol bed-kār
 Biri de kendüye olur der-kār
 Vefk-ı enzâlin idemez ifrâḡ
 Biri ardından urmadukça yaraḡ
 Hırşî ol deñlü kim o bed-mezheb
 Burnı ile ider livâṭayı hep
 İdüp ehl-i tabî’ata taklîd
 Ferc ile ülfet eylemez o pelîd
 Bezmi telvîş ider gelince hemân
 Meclisinden ne ḡazḡ ider yârân
 Ne baḡar tâzeye ne aḡ şaḡala
 Zille görse şürû’ ider ‘amele
 Böyle cürmile şâḡib-‘iffetdür
 Şanma bî-hûde maḡz-ı ḡikmetdür

9³²

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol ṭurfa ‘aḡreb-i kej-düm
 K’anda ne pây ola ne dest ü ne süm

N21b

³¹ R 52b-53a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512’de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 70b’de bulunmaktadır.

³² R 39b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512’de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 63b-64a’da bulunmaktadır.

Gāhī künc-i firāğ ider mesken
 Gāhī mesken olur aña küllhan
 Āteşe girmede ‘aceb māhir
 Şanki şeyh-i Mecūs’dur kâfir
 Nār-ı miḥnetle yansa cismi eger
 Şu seper āteşine dilberler
 Luṭf-ı maḥbûbı derk idüp miskîn
 Eyler anuñla āteşin teskîn
 Sāde-rüyân bunuñla hem-şoḥbet
 Penbe āteşle ide mi ülfet
 Bir yeñi yağa görse ger ammā
 Fürce virmez sürişdürürdi aña
 Yımez ammā ki çok içer şuyı
 Serddür ṭab’ı böyledür ḥūyı
 Bunı bilmekde çekme gel ta’abı
 Āhen-i serd dökmedür celebi

10³³

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

Nedür ol qavs-hey’et ‘akreb-endām
 Qomış efvāh içinde kendüye nām
 Kemān-ı āhen ü kec tîr kendi
 Ḥamīde kāmēt ü pek pîr kendi
 Firengî-mezheb ü tersâ-‘akīde
 Geçürmiş ‘ömrin ‘ilm-i mūsıqīde

H29b

Görüp dilber anı itse tebessüm
 Lisān-ı ḥālile eyler tekellüm
 Benān ile nevāz olınsa bî-kāst
 İder āğāz u encāmın yine rāst
 Hemān būs-ı leb-i dildāra ḥayrān

³³ R 39b-40a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512’de kayıtlı
 lugaz mecmûasında da yk. 81b’de bulunmaktadır.

Şanursın görmemiş hîç zaḥm-ı dendân
Hele ḥübânile ülfetde mecbûr
Aña nisbetle ehl-i perde ṭanbûr

A27a 11³⁴

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol serv-ḳadd u ḥoş-endām
İstiḳāmetle ola şaḥş-ı be-nām
Gezer elden ele nezāket ile
Ḥalkuñ ağzın öper zārāfet ile

N22a

Keyf ehli gibi ğidālar yir
Nefes almaz ğidāsı olmasa ger
Gāhī ammā ğidā yüzün göremez
Keyfi kāsīd olup uzak süremez
İki ağızlı ṭurfa bir şu'bān
Arayan bulur elbet aña nişān
Gāhī andan hüner olur şādır
Şan o mārı 'aşā-yı Mūsā'dur
Neye beñzer disem neye beñzer
Hele sūrāḥı yok neye beñzer
Ḥayli eglencedür bu rindāna
Nazar eyle gel atma yabana

12³⁵

Ḥarfü'l-bā³⁶

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol çāh kim mu'allak ola
Şuyı olduğı da muḥaḳḳak ola

³⁴ R 40a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 58a'da bulunmaktadır.

³⁵ R 40a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 64a'da bulunmaktadır.

³⁶ -A, -H, -R.

İstedükçe mişāl-i şādırvān
 Ābı tahtından eyleye cereyān
 Görinür ehl-i dīde gerçi muḥāl
 Germ olur ābı ḥīn-i isti'māl
 Bunı berber legenidür şanma
 Cebeci tācı diyü aldanma

13³⁷

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol merdek-i şikem-perver
 K'ola sūrnā-zenāna reşk-āver
 Āleti kāfirūn o deñlü kebīr
 Anı her kim görürse dir ḥar-gīr
 Pertev-i māh ile tılā olmuş
 Sülüsü'l-bevle mübtelā olmuş
 Çıkarur nice tāzeyi serden
 Bitürür işlerini bir yirden

H30a

Cürmine gerçi itmez ikrārı
 Rikḳat-i ḳalbi var baña kārı
 Ğıbta itmez mi aña yā Rıdvān
 K'ide lābüd cinān içinde mekān
 Çeşm-i 'ibretle eyle aña nazar
 Görmedüñse saṭīḥ-gāhını ger

N22b14³⁸

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol şahş-ı nīm-ten-endām
 Ağzı açık durur şabāḥ aḥşām

³⁷ R 40b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 64a'da, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 391'deki mecmûada da yk. 17a'da bulunmaktadır.

³⁸ R 40b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 64a-64b'de bulunmaktadır.

Arı aşhâbı levş-i dünyâdan
 Olmadı gitdi kendi pâk-beden
 Gâhî deryâ gibi olur cûşân
 Gâhî kef-zen çü üstür-i mestân
 Şadri meşrûh kûze-püşt ammâ
 İ'tibârıgarîb nâsuñ añâ
 Nice dinmez bu vaz'ına hey hey
 Pâk ider ise yidüğünü kay
 Kûhî-fıtnat bahâyim-ülfet iken
 Ekşeri şehri eyleye mesken
 Zârar itmez girerse de igne³⁹
 Çifti olmazsa mâlik ol tekine

15⁴⁰

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol köhne-ıavr u tâze-sipâh
 Hey'et-i kerr ü ferde gûyâ şâh
 'Askeri cümle hûb-rû puserân
 Anı el üzre dutmada her ân
 'Azım-i şânın[1] añla ey dâñâ
 Bâda hükm itmede Süleymân-sâ
 Kuş dili ile söyleşürken hep
 Mantıku't-ı tayr'ı bilmeye n'aceb

A27b

Añâ darılmasun mı yâ 'Aṭṭâr
 İde dükkânı gûşesinde qarâr
 Ekl ü şürbe 'aceb riyâzeti var
 Şikem-i rāhibe göre bu fenār
 'Aşq-ı maḥbûba mübtelā ancak

³⁹ igne: ilige R.

⁴⁰ R 40b-41a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı
 lugaz mecmûasında da yk. 64b'de bulunmaktadır.

Kesb ü kârı hemân hevâ ancağ
 İdeli şimdi haylî râhatı var
 İki seng âsiyâda cismi karar
 Mû-tırâşide vü bürehne-seleb
 Böyle tecridine ne ola sebep
 Bunı şanma ki dâ'im ola hamûş
 İde her bir nefesde cu cu o kuş

N23a, H30b 16⁴¹

Harfû'd-dāl⁴²

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol çarh-ı çenberî-timşâl
 Nice mihr ile ide 'arz-ı cemâl
 Şüretâ mihr ü mâverâsı kamer
 Kamer ü mihre yokdur anda memmer
 Çihresi sille-h'âr-ı dest-i kesân
 Görinür meh gibi kelefle 'ayân
 İtseler şehîr içinde anı şehîr
 İder ol dem ihâta cem'-i keşîr
 Kelb ü maymûn u dübb ü büzgâle
 Gâh olur aña şüret-i hâle
 Her yire rûz u şeb ider seferi
 Mescide girmede olur hâzeri
 Hıfz ider anı cümle yârânı
 Sevmez aşlâ [o] görse bārânı
 Hûb sev bakma rûy-ı fâcireye
 Hâzer it uğrama o dâ'ireye

⁴¹ R 41a-41b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 64b'de bulunmaktadır.

⁴² - A, -R.

17⁴³

.. _ _ / . _ . _ / .. _

Nedür ol iki tıfl-ı hem-sāye
 Devr içinde ola şafā-māye
 Ğam-ı tūfānla dönüp Nūh'a
 Mutaşarrıf ikisi bir rūḥa
 Berf ü bārān içinde itdi qarār
 Cāme-i postın giyer her bār
 Olsa 'uryān cāmesinden eger
 Cāme bir daḥı olmaz aña maḡar
 'Ömrini bilmek isteseñ ey yār
 Çok yaşar hīç olunmaz aña şumār⁴⁴
 'Ömri biñ yıl olursa çün Ādem
 Birbiriyle görüşmez ol tev'em
 Heftümīn perde ḥānedür cāyı
 Yine bir āşināsi hercāyī⁴⁵
 Kāmilü'l-'uẓv 'ayn-ı insāndur
 Cümle a'zāsı yine noḡşāndur
 Hem sepīd ü siyeh hem aşḡar olur
 Ezraḡ olur hem ü hem aḡmer olur⁴⁶

N23b

Nūr iken zūlmet içre oldı mekīn
 Nūr-ı zūlmetdür aña ehl-i yaḡīn
 Bunlaruñ ikisi de gerdīde
 Kār nā-dīde vü cihān-dīde
 İki seyyāḡdur ider seyrān
 Belki seffāḡdur dokerler ḡan
 Şiddet-i seyrine nihāyet yok
 'Aksine zāhibüñde ḡāyet yok

⁴³ R 41b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 64b-65a'da bulunmaktadır.

⁴⁴ Bu lugazın aşağıdaki beyitleri A nüshasında mevcut değildir.

⁴⁵ bir: dir N, R.

⁴⁶ olur hem ü hem: olur u kimi R.

Seçemez nüktesini nā-bīnā
Gözlüye gizlü yok dimiş 'uḳālā⁴⁷

H31a

Mağz-ı bādāmdur didi derḥāl
Göz terāzūsına urup baḳḳāl

18⁴⁸

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol bed-liḳā vü sīm-endām
İhtirām ide aña ehl-i kirām
Şālī dūşında ṭavrsālūsī
'Ādil üzālimūñ de me'nūsı
Tepegöz diyü ta'n ider zurefā
Ağzınuñ ölçüsin bilür 'urefā
Diyemem vaşfın ister iseñ eger
Güiyā bir ḥarāmī bil bekler
Ḳalem ü levḥa ile sevgendi
Ki kesici yatağıdur kendi

A28a 19⁴⁹

Ḥarfü'r-rā⁵⁰

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol kūze-püş-t-i pür-efkār
Ola bir taḥta ḥānede der-kār
Leben ü laḥm u nān ekl itmez
Hem-reh olmazsa bir yire gitmez⁵¹

⁴⁷ gizlü: gizli R.

⁴⁸ R 42a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 65a'da bulunmaktadır.

⁴⁹ R 42a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 65a-65b'de bulunmaktadır.

⁵⁰ -A, -R.

⁵¹ olmazsa: olmasa R.

Böyle bir gürisne çeşm ki eger⁵²
 Her ne görse hemân gözile yir
 Şâ'im olur gehî ider iftâr
 Yidügin ğayr içün ider ihzâr
 Hâriş-i püşte mübtelâ olmuş
 Zevkî ancak kaçınmada bulmuş
 Lâzım olursa hızmete kâ'im
 Müte'addî olursa da lâzım

N24a

Ne çerende direm ne perrende
 Ser-te-ser cism-i zârı derrende

20⁵³

Harfû's-sîn⁵⁴

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

Nedür ol tûrfa ef'î k'ola tev'em
 Başî kıyruĝı bir ikisinüñ hem
 Birinüñ kıyruĝı birisine baş
 Ne göz vardur birisinde ne hod kaç
 O birinüñ de başî aña kıyruk
 İkisi de degül başına buyruk
 İkisinüñ de bağludur miyânı
 Ziyânı çekilür boş kıorsañ anı
 Bir 'uzvı ğitse irer aña nokşân
 Bunı da böyle halk itmiş o Sübhân
 Bilinmez gerçi kim bir özge sırdur
 Bilen yanında ikisi de birdür
 Bunı her kim bilüp eylerse iz'ân
 Birin ceybinde bulsun o müselmân

⁵² Mısraın vezni problemlidir.

⁵³ R 42a-42b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı
 lugaz mecmûasında da yk. 81b-82a'da bulunmaktadır.

⁵⁴ -A, -R.

H31b 21⁵⁵

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol kûze-püş-t-i pür-sürâh
 K'anda ne pây ola ne dest ü şımâh
 Maraž-ı cederiden olup bīmār⁵⁶
 Çihresinde çiçek 'alâmeti var
 Anı şıkdı şızırdı çok kimse
 Aldı âhır vücūdını nem ise
 Âb-ı telh idi aña âb-ı hayât
 Âb-ı şîrîni gördi irdi memât
 Böyle dir vâkıf olan ehl-i suhan
 Nice zî-rûha cismin itdi vağan
 Bunı bilmek dilerse ger yārân
 Eylesün ol cezîreyi seyrân

22⁵⁷**Harfû'ş-şın**⁵⁸

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol şâhed-i hüceste-cemâl
 Ki gören eyleye Mecûs'ı hayâl
 Meclis-i ehl-i dilde dil-cûdur
 Nerm tab'ıla âteşin-hûdur

N24b

Rüşenî bir Işık gibi dâ'im
 Deyr ü mescidde olmada kâ'im
 Perçeminden gehî aşarlar anı
 Bî-günehâteşe yaqarlar anı

⁵⁵ R 42b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 65b'de bulunmaktadır.

⁵⁶ Mısraın vezni problemlidir.

⁵⁷ R 42b-43a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 65b'de bulunmaktadır.

⁵⁸ -A, -R.

Rûzgârını hoş geçürse eger
 'Ömri olduğça görmez idi zarar
 Hâzır ider anı her gören hâste
 Virse ser-riştesini bir deste
 Gerçi pür-şevk lîk tîre-derûn
 İremes aña rahş-ı tab'-ı lîharûn
 Püşt-i rûyını idemez ta'yîn
 Fikr-i bisyâr iderse tab'-ı rezîn

23⁵⁹

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol üç birâder-i hem-kâr
 Encümen içre olalar her bâr
 Mihteri kihter evsaî mihter
 Vasaţuñ pâyı aşğarına maķar
 Aşğarı hem dü-nîm ü yek-pâre
 Vasaţuñ süfresinde hem-vâre

A28b

Ekl ider kayy ider sükût eyler
 Dehenin açsa vire halka keder⁶⁰
 Biri pür-şevk biri tîre-derûn
 Biri sıķletde şânî-i Şem'ün
 Biri hayvânî ma'denî dîgeri
 Var nebâtî dimişlerûñ de yiri

H32a

Olımaz itme bî-hûde efkâr
 Āfitâbile muhteliţ envâr
 Luğazı böyle şaklama ķat ķat
 Hele birisinüñ ucın işlet
 Luğazı bilmedin dime mezmûm

⁵⁹ R 43a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı
 lugaz mecmûasında da yk. 65b-66a'da bulunmaktadır.

⁶⁰vire halka: halka vire R.

Gel yakınca saña olur ma'lûm
 Şen ola hânesi bunu bilenüñ
 Eşk-i çeşmin teraḥḥumen silenüñ

24⁶¹

Harfû'ş-şād⁶²

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol cân-ver k'ola dâ'im
 Cünbiş ü ihtizâz ile kı'im

N25a

Maḳ'adı var oturmağa ḥasret
 Şalınup durmadur aña 'âdet
 İrse ḥablü'l-metîn-i ehl-i niyâz
 Çıkar ol dem havâya çün cân-bâz
 Kesseler perçeminden anı eger
 Hâk-i süflî olur o zâta maḳar
 Ser-te-ser cismi cümle mişrândur
 Cânı yokdur ğarîb seyrândur
 Kim bu remzi bilüp iderse 'ayân⁶³
 Kõçsun ol ince belli tâze cevân

25⁶⁴

Harfû't-tâ⁶⁵

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol şey ki kertigi vardur
 Mendili de yanında ḥâzırdur

⁶¹ R 43a-43b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 66a'da, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 391'deki mecmûada da yk. 17a'da bulunmaktadır.

⁶² -A, -R.

⁶³ remzi: sırrı R.

⁶⁴ R 43b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 66a'da bulunmaktadır.

⁶⁵ -A, -R.

Âsiyâb-ı hevâyî-hey'etdür
 Tükürüksüz döner ne hikmetdür
 Ne kadar ellesen de durur dik
 Hâbbezâ mihrez-i zevî'l-kertik
 Kertiginde bunuñ boya yokdur
 Boyalı kertik ise pek çokdur
 Ğabn-ı fâhiş olursa sevmem ben
 Elüñe al da gör zırıldıyı sen
 Aldamışdur o nice gönçe-lebi
 Hayli güçdür idâresi çebebi
 Şoğarın burnuña ucını ırıl
 Ben degirmen dime dönüpa tırıl

26⁶⁶

Harfü'l-'ayn⁶⁷

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol şahş-ı bî-ser ü sāmān
 Vaşl-ı etfāl ile olup 'uryān
 Koynına girdi niçe biñ hūbuñ
 Cebini deldi haylî maḥbūbuñ
 Geze meclis-be-meclis aḥbābı
 Rüfekāsı maḥabbet erbābı

H32b

Puḥtedür şanma vaz'-ı hām eyler
 Luṭf-ı maḥbūba ızın-i 'ām eyler
 'Āşıka gerçi bā'is-i vuşlat
 Güçdür ammā ki çarbına tākāt

N25b

⁶⁶ R 43b-44a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 66a-b'de bulunmaktadır.

⁶⁷ -A, -R.

Añla ey başına gelüp göresi
 Kimseye beñzemez bunun töresi
 O imiş şāh-ı meclis ‘ālemde
 Beg ider bir haķīri bir demde
 İsterin ki o şāh otursa da ben⁶⁸
 Aña hācib olup baķam ķapudan
 Giderür dilberün ru‘ūnetini
 Severem kāfirün hükümetini

27⁶⁹

Ḥarfü'l-ğayn⁷⁰

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol şahş-ı yek-fen ü hoş-kār
 Gerdiş eyler velīki yok reftār
 Lāgar olmuş hüzālden zātı
 Hep küşāde durur mesāmmātı

A29a

Olsa mūnis ne dem ki insāna
 Dām-ı şayyād-veş döker dāne
 Ehl-i temyīz ü hem daķīķa-şinās
 Kimseden eylemez cihānda hirās
 Ƙadr-ı hord u büzürge iz‘ānı
 Hep gözinden geçürmedür anı
 Eylemez nefsi için idhārı
 Leff ü neşr itmedür hemān kārı

⁶⁸ İsterin: İsterem R.

⁶⁹ R 44a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512’de kayıtlı
 lugaz mecmûasında da yk. 66b’de bulunmaktadır.

⁷⁰ -A, -R.

28⁷¹**Harfû'l-fâ⁷²**

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol cân-ver ki kudret ile
 Ola ehl-i cerâ'im aña süvâr
 Niçe merkeb ne pâ vü dest ü dehen
 Böyledür bunda hilkat-ı Kahhâr
 Nâs bundan güriz itdükçe
 Pâyına halkuñ olmada bu süvâr
 Başma zinhâr üzenisine ayak
 Çiftesinden seni ider bî-zâr
 Vakt-ı tâzide öyle ser-keşdür
 İki âdem dutar başın her bâr
 Alup eṭrâfını anuñ çep ü râst
 Hayli etbâ'ı var olınsa şumâr
 Mest iken binmeden daḥı hâzer it⁷³
 Haddüñi bil de eyleme mişvâr

N26a

Nice halk andan olmasun hâ'if
 Bâb-ı kaçdı vü mırde der-kâr
 Gözedür lîk resm-i râh-ı edeb
 Kara kaṭır-şifat o ḥar-girdâr

H33a29⁷⁴

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol âsiyâb ey ehl-i hüner
 Yili yok şuyı yok havâda döner

⁷¹ R 44a-44b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 66b'de bulunmaktadır.

⁷² -A, -R.

⁷³ binmeden daḥı: aña binmeden R.

⁷⁴ R 44b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 66b-67a'da bulunmaktadır.

Gerçi kâfir degül idinmiş kâr
 Var miyânında bir uzun zünnâr
 Hall ü'âkd eylemekdedür ekşer
 Devr içinde zamânı böyle geçer
 Çünkü halk aña eylemez rağbet
 Kûdekân ile itmede ülfet
 Şad-hezâr âferîn o maḥdûma
 Buñı derk ide ire mefhûma

30⁷⁵**Ḥarfü'l-kāf⁷⁶**

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür âyâ o tev'emân bende
 Pâları bir 'ikâl-i âhende
 Biri kec-bîñî ve biri bûrnâz
 Yine ammâ ikisi de ḡurnaz
 Girmesün ellerine bir sūrâḡ
 Nebbet ile girerler ol küstâḡ
 Biri zûr ile ḡor birisi çeker
 'Amel-i Lûṭ'a rağbet eylerler
 Eylemez fark luṭf u âzârı
 İğtisâl üzre rûz u şeb kârı

31⁷⁷

.. _ _ / . . _ _ / . . _

Nedür ol hey'et-i fersûde meger
 Çarḡdan geçdi neler çekdi neler
 Mevlevî-sikke 'avâmî-eṭvâr

⁷⁵ R 47b-48a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 68b'de bulunmaktadır.

⁷⁶ -A, -R.

⁷⁷ R 48a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 86b ve Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Manzum 567 numarada kayıtlı şiir mecmûasında yk. 338a'da da bulunmaktadır.

Geh bürehne-ser ü gehî destâr
 Ele almağ dileseñ anı eger
 Zekeri destüñe ol laḥza deger⁷⁸
 Baña şorsaydı eger kim zurefâ
 Taraṭor dögecegi dirdüm aña

N26b 32⁷⁹

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol mâr-ı düm-bürîde 'aceb
 Bezme gelse ögide şevk ṭarab
 Ekle kıabil degül iken ol mâr
 Kâtı çok yir kimi olınsa şumâr
 Yiyen aşıla dehânını silmez
 Ne kadar yinse yine eksilmez

A29b

Şan o mâr-ı meḥîb-mihrezdür
 Görürem kimisi götinden yir
 Şâ'im iken yise eger birisi⁸⁰
 Âbdestle bulınsa ger gerisi

H33b

Şavma virmez virür vuzûya ḥalel
 Böyledür ittifâk-ı cümle milel

33⁸¹

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol zât-ı pāk ü sebz-ḳabâ
 Aña mesken olur bu arz u semâ

⁷⁸ Ol laḥza: evvelce N, R.

⁷⁹ R 48a. Bu lügaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lügaz mecmûasında da yk. 58a'da bulunmaktadır.

⁸⁰ yise eger: eger yise R.

⁸¹ R 48a-48b.

Bikr iken hâmil ola çün Meryem
 Tıfl iken nuṭṭı̄k ide o 'İsî-dem
 Olup ahvâl-i 'âleme me'mûr
 Żabṭ-ı emvâl-i âdeme me'mûr
 Gezdi İskender ile nice zamân
 Żulumâtı da eyledi seyrân
 'Âlemi żabṭ iderdi ser-tâ-ser
 Tîğ ile ülfet eyleseydi eger
 Bî-ka-dem sür'at ile püyândur
 Hind'den Rûm'a naḳlı bir ândır
 Nâḳış u bî-miṣâl ü hem ecvef
 Hiddet-i sür'ati hemân Refref
 Żâhiren hem piyâde lîk süvâr
 Her dili bilmek ile şöhreti var
 Hep fûnûn-ı edebde mâhirdür
 Leb-i dilberde luṭfı żâhirdür
 Yaralar gördi tîğ-ı Rûstem'den
 Söyledürseñ dem urur âdemden
 Köhne destân lîk tâze cevân
 Anı ḳullanmadur hemân 'irfân

N27a

Sâ'ir elğâzdan bu fâyıḳdur
 Levḥ-i dilde yazılsa lâyıḳdur
 Maṭla'vü maḳṭa'ı çü ma'lûmuñ
 Açma râzın bu sırr-ı mektûmuñ

34⁸²

Ḥarfü'l-kâf⁸³

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol iki kec-düm ü kec-pâ
 Hey'eti ḥikmete muvâfıḳ ola

⁸² R 48b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 68b'de bulunmaktadır.

⁸³ -A, -R.

Kānî-ḥilkat ü âdemî-ülfet
 Ülfeti ḥalka bâ'îş-i zaḥmet
 Her kaçan kân-ı la'le girse eger
 Dürr-i yektâları ğidâ eyler
 El-ḥazer itmesün dehānuñı būs
 Şoñra dirsın niçe niçe efsūs
 Oldı ḥün-rîzlik aña mu'tād
 Dü seg-i māde dir gören üstād

35⁸⁴

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol çār-pā iki kolu var
 Çārdur başı hem olınsa şumār

H34a

Sînesi deyr-i Sūmnātî-vār
 Olmada rûz u şebde naḳş-ı nigār
 Tûlen ü 'arzen itseler tefrîḳ
 Dört çelîpā olur 'ale't-taḥḳîḳ
 Zen-perest olmağıla ol küstāḥ
 Eylemiş sâ'edini pür-sūrāḥ
 Aña işler geçer zenān-ı cihān
 Kelb-ime'būra döndürür her ān
 Örnek al bu luğazdan ey dānā
 Ki ne Leylā ḳalur ne ḥod 'Azrā

36⁸⁵

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol iki başlı bir ejder
 K'ola bir ḥāne ikisine maḳar
 Vasaṭ-ı ḥānesi olup sâkin

⁸⁴ R 49a.

⁸⁵ R 49a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 69a'da bulunmaktadır.

Müteharrikî vasaıdır lîkin⁸⁶
İki mār-ı münakkaş u kec-düm
Rağbet eyler görince her merdüm

N27b

Gāhî zîr-i licām ola çü semend
Olur ağızları kemend ile bend

A30a

Birbiriyle çekişseler ol mār
Gele bir mār-ı tünd hāne-güzār⁸⁷
Çıkmayınca miyāneden ol mār
Gelmez ol iki māra istiqrār
Çille-keşler çü merdek-i taqvā
Muhtefî hānesine şubh u mesā
Bu iki mārı gördiler mesnūn
‘Ulemā-yışerî’at u kânūn
Kîşine nice olmayam kurbān
Mezhebi ehl-i sünnetüñ her ān
Hālline ehl-i dil olur zāmin
Et-taqvā min ferāsetü’l- mü’min⁸⁸

37⁸⁹

Harfû’l-mīm⁹⁰

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol ehl-i sünnete münkād⁹¹
Hem siyeh-baht ola vü rüşenî-zād
Hazz ider ülfetinden ehl-i nazar

⁸⁶ Mısraın vezni problemlidir.

⁸⁷ Bu ve ardından gelen mısra H nüshasında bulunmamaktadır.

⁸⁸ “Takva müminin anlayışındandır.”

⁸⁹ R 49b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512’de kayıtlı
lugaz mecmûasında da yk. 69a’da bulunmaktadır.

⁹⁰ -A, -R.

⁹¹ münkād: mu’tād R.

Bu ise hep kıocunduğına başar
İki hem-zâde birden ide ‘amel
Yine câ’iz göre hep ehl-i milel
Hem batıyyü’s-sîr o zât-ı cemîl⁹²
Aña bu‘ud mesâfedür bir mîl

38⁹³

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

Nedür ol güy-ı gerdân-ı müşebbek
Döner hem-vâr u nâ-hem-vâr bî-şek
Nice çarhı geçürmiş çenberinden
Cüdâ olmaz bular birbirlerinden

H34b

Ĥilâf-ı yek-dîger itmekde devrân
Yine tırur rızâda tırfa seyrân
Bürüdet üzre tab‘ı gerçi berf-veş
Derûnı güyiyâ bir havz-ı âteş
Döner başı gehî mânend-i sersâm
İder süz-ı derûnın âhı i‘lâm
İdince kıurb-ı yâra cismin ĩşâl
Gehî rû-mâl ide geh ola pâ-mâl

N28a 39⁹⁴

Ĥarfü’l-yâ⁹⁵

. . _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol üçler ‘aşkına hû hû
Kimi vâşıl kimi ider tek ü pû

⁹² Mısraın vezni problemlidir.

⁹³ R 49b. Bu lügaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512’de kayıtlı lügaz mecmûasında yk. 82a’da, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 391’deki mecmûada da yk. 18a’da bulunmaktadır.

⁹⁴ R 49b-50a. Bu lügaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512’de kayıtlı lügaz mecmûasında da yk. 69a-b’de bulunmaktadır.

⁹⁵ -A, -R.

Biri yüz gösterür ikisi ḥafī
 İkisi görünür biri maḥfī
 İki olunca bunlar olur şeş
 Arar aşḥābı bulmağa bir eş
 Ola şāhib-i mā olunca çihil
 Böyle dir nākıdān öylece bil
 Niçe keyḥusreve olup ḡālib
 Kızıl arslānı eyleye hārib
 Şems-i Tebrīzī gibi ola ‘azīz
 Geçmede tiğ u deşneden neb-tīz
 Saṭḥ-ı dünyā olurken aña mesīr
 Ola Efrenc’e darb ile esīr
 Varur ammā ki Ka‘be’ye girmez
 Şerīfūn var ise eli irmez
 Darb u zeni üzeredür bu su‘āl
 Kāl yok anda cā’iz olsa kāl⁹⁶

40⁹⁷

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol çok delüklü bir miğfer
 Beş kişinün birinde ide maḥar
 Yek-çeşim bir ‘adūsı var ne ‘aceb
 Ceng ider rüz u şām bunlar hep
 Nīş ü āzārı ol buña uruyor
 Bu da karşı koyup aña tıruyor
 İş bitürmekde ol görür miḥnet
 Ne diken ne biçen çeker zaḥmet
 Kim bu sırrı bilüp ide zāhir
 Vireyin aña ḥil‘at-ı fāhir

⁹⁶ cā’iz olsa kāl: olsa cā’iz kāl N, A, R.

⁹⁷ R 50a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512’de kayıtlı
 lugaz mecmûasında da yk. 69b’de bulunmaktadır.

H28b, A30b 41⁹⁸

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol yek-ten ü dü-ser āyā
K'anda yok kimseden ümîd ü recā

H35a

Nerm-ṭab' u raḳīḳ-ı ḳalbe enīs
Kārı memdūḥ u ḥalk içinde nefīs
Pāyı yok ḥızmetin ider ammā
Deh benān ile bī-zebān-āsā
Bezl ü nezl-i ni'am hemān kārı
Var özinde semāḥat āṣārı
Ḳuṭnī giymezi olup bürehne-beden
Yufḳa olsa giyerdi pīrāhen⁹⁹
Leff ü neşr itmedür işi dā'im
Yidürür ḥalka kendüsi şā'im
Şöyle dirler ki cümle aḥbābı
Bir daḳīḳa nişeste yok tābı
Ālet-i merd eblehāne-şıfat
Bir varup gelmedür aña 'ādet
Eger edhānı eylemezse tılā
'Amele ḳādir olmaya aṣlā
Ḥavfa düşme görüp mehābetini
Ḳabzuña al da gör şalābetini
Aşlını bilmedin idinme meze
Nazar eyle daḳā'ıḳ-ı luḡaza
Eyleyen bu daḳīḳayı taḥmīr
Ḥaylimerdāne eylemiş ta'bīr
Luḡazı Ferdī böyle gizlemeden
Farḳ yok'ayb-ı nāsı gözlemeden¹⁰⁰

⁹⁸ R 50a-50b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 69b'de bulunmaktadır.

⁹⁹ R nüshasında bu ve sonraki iki beyit birbiriyle karıştırılmıştır.

¹⁰⁰ Ferdî'nin bu lugazı Millet Kütüphanesi 719 numaralı mecmûa içinde kayıtlı olup, çözümünü "Merdāne" olarak belirtilmiştir. Bkz. Kip 2011: 95-96.

42¹⁰¹

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol iki hem-dem ü hem-kâr
 Kâra bir yirden olalar der-kâr
 Biri şekl-i surâhî vü sâğar
 Biri bālâ-ğad u velî lâğar
 Ola bî-perde ol iki nâ-sâz
 Gâh u bî-gâh mûsîkî-perdâz
 Birinüñ boynı olmaz ipden dūr
 N'ola eylerse nağme-i Manşūr

N29a

Biri gâhî çıkup geh inmededür
 Biri aña kırış geçinmededür
 Nısf-ı mihrâbdur biri şeklen
 Secde eyler refîkî dâ'im aña
 Gâhî ebr-i sefidî ide mekân
 Bunlar ol demde ola dâne-feşân
 Mürde zinde ehmedür eyleme red
 Bu iki şahşa ihtiyâc-ı eşed
 Hall iderse bu remzi bir dānā
 Zühre'yi çengi ile virdüm aña

H35b43¹⁰²

_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

Ol ne 'akrebdür ki anuñ nîşi var
 Hem yigitdür otuz iki dişi var
 Serçe gözlüdür dağı biñ yüzlüdür

¹⁰¹ R 50b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 69b-70a'da bulunmaktadır.

¹⁰² R 53a. N nüshasında lugazın üstüne "Luğaz- müşterek Aḥmed Efendi Burusevî" ifadesi kaydedilmiştir. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 51a'da bulunmaktadır.

Âb-ı deryâdur ki ğâyet tuzludur
 Zevrağ-âsâ şübhesüz şuda olur
 Mişl-i mâhî çıksa ger şudan ölür
 Hem keser balta uçar kuş yir içer
 Güyiyâ vahşîdür âdemden kaçır
 Her ne renge isteseñ mişl-i zücâc
 Girmede ammâ gürisne karnı aç
 Hâmiledür şan gebe 'avrat hemân
 Cismi yok olsa n'ola gözden nihân
 Bî-vuzû' olmağıla kılmaz namâz
 Kimseden pervâsı yokdur bî-niyâz
 Bal yimez olduğda maħrûrû'l-mizâc
 Tıbbı bilmez eylemez hergiz 'ilâc
 Yok yire zaħmet çeküp sa'y eyleme
 Bir luğazdur bilür iseñ söyleme
 Çeşm-i süzenden geçer mi hiç fîl
 Hâyî yirdür Üsküdâr'a Erdebîl

44¹⁰³

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol iki tayr-ı'acebe-nümâ
 Lâne-i çarh içinde rûz u mesâ
 Kademî-vakt u hilkat-i 'âlem
 Hiddeti çâķ bidâyet-i dünyâ
 Biri emr-i ma'âşla mecbûl
 Biri lebs ile oldu müsteşnâ
 Her seħer birisi tebeyyüz ider
 Biri bir ayda seyr ider ammâ
 Bunlar ile olur şebât-ı cihân
 Bunlar olmazsa hâle vâveylâ

¹⁰³ R 45a. -N, -A, -H. Şiir Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lügaz mecmûasında yk. 67a-b'de bulunmaktadır. Ayrıca Millet Kütüphanesi, Al i Emiri Manzum 719'da da yk. 49a'da yer almaktadır. Şiirle ilgili bkz. Laçin 2011: 61.

Var yok âşikāra nā-peydā
 Cism ü cevher degül çü zāt-ı Hudā
 Fehm iden zihne Ferdiyā taḥsīn
 Bilinür bunda rütbe-i zırafā
 Şan'at-ı zıddı eyledük icrā
 Hem müsem mā vü ismi de ĩmā
 Zıkr ider bunları kelāmında
 Hāzret-i Hāḡ Cenāb-ı celle ve 'alā¹⁰⁴

45¹⁰⁵

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür āyā ki ol tekāver-i kār
 İde bir ḡānede ikisi qarār
 Āsiyā-hey'etī degül ammā
 Eksük olmaz yanında aṣlā mā
 Kimi gezmez yirindedür ḡā'im
 Kimi esvāḡı devr ider dā'im
 Tek ṡurur meskeninde ṡursa eger
 Çift olur sūḡa eyler ise güzer
 Biri yirde biri mu'allāḡdur
 Şanma hem-seng biri alçaḡdur
 Sīḡ-i āhen-ḡalīdedür bunlar
 Biri gül-ḡār u biri āhen-ḡār
 Āhen-ūlfet ü düşmen-i āhen
 Biridür şanma ikisin daḡı sen
 Āteşi püskürür vü āheni yir
 Vāḡti devrān içinde böyle geçer

¹⁰⁴ Lugazın cevabı Millet Kütüphanesi nüshasında (Şems ü ḡamer) olarak kaydedilmiştir.

¹⁰⁵ R 44b-45a. -N, -A, -H. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 67a'da bulunmaktadır. Ayrıca Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Manzum 719'da da yk. 17a'da yer almaktadır. Şirle ilgili bkz. Demir 2012: 58-9.

Bağrı gerçi ikisinün de delik
 Bulsa yir birisi frengi çelik
 Diş biler âheni görince biri
 Bulduğı yirde gezmede dîgeri
 Dest ü pā yok ğarīb eṭvārı
 Dest ü pāyılatur yine kārı
 Ne saṭır kār ider aña ne bıçak
 Şu ile maḥv-ı cism ider ancağ
 Şey'-i nāçiz iken bular n'aceb
 Ola muḥtâc-ı ḥalk-ı 'âlem hep
 Gerçi ḥāme ḥaḳīḳatin söyler
 Güş idenler fesâne zann eyler
 Tîğ-ı zihni ḥavāle it bir kez
 Anı pasdırma itmeyen bilemez
 Ferdiyā âferîn ol ehl-i dile
 Vāzıḫ iken bu sırrı ṭab'ı bile¹⁰⁶

46¹⁰⁷

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol ḳadd ü ḳāmeti mevzûn
 Ser-te-ser cismi şerḥadan meşḥûn
 Dü-ser olduğı ḥalka pek zāhir
 Eli yok lîk parmağı vāfir
 Cismi hem-vār u 'uḳde-dār yine
 Esedî gibi rub'ı var yine
 Devr idüp sâḥa-i cihânı gezer
 Meger ansuz dehirde iş mi biter
 Kārını kimseden nihân itmez
 Hem-reh olmazsa bir yire gitmez
 İki üç pāre eylesen de eger

¹⁰⁶ Lugazın cevabı Millet Kütüphanesi nüshasında (Bilegi) olarak kaydedilmiştir.

¹⁰⁷ R 45b. -H, -A, -N. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 67b'de, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 391'deki mecmûada da yk. 17b'de bulunmaktadır.

Yine mu'tādı üzre ıdmet ider
 Açup āğūs isteseñ meşelā
 Ka'r-ı deryāyı bildürürdi saña
 Tokunur herkese bunun hayrı
 Hele bir böyle sen de gör seyri
 Şāh u dervīş hükmine rāzı
 Ola muḥṭī bu olmasa kāḏī
 Çarḥ-ı atlas ne olduğunu beyān
 İsteseñ eyler ol güzīn-i cihān
 Kes ü nā-kesle keşmekeş kārı
 Kılupdur cümle işi bāzārı¹⁰⁸

47¹⁰⁹

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol nesne-i 'adem-timsāl
 Aña mālīk olınmaḥ emr-i muḥāl
 Zinde mürde degül degül maḥlūk
 Ne vücūd u 'adem ile mesbūk
 Degül ammā'arazda cevherde
 Yine ḥāzır bakılsa her yirde
 Yimez içmez ü āteşe yanmaz
 Söyler ammā kelāmı añlanmaz
 Ne heyülā durur u ne şüret
 Bunı bilmekdedür hemān ḥikmet
 Yine Ferdī nedür bu tāze ḥayāl
 Olmuş iken yine perişān-ḥāl
 Raḥm ide belki ḥāl-i nālāna
 Mün'akis ola ḳalb-i sulṭāna

¹⁰⁸ Mısraın vezni problemlidir.

¹⁰⁹ R 46a. -H, -A, -N. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 67b'de, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 391'deki mecmûada da yk. 18b'de bulunmaktadır.

Hele 'ıydiyyedür bu tâze luğaz
 Tab'ışâf olmayan bunu bilmez
 Yâ İlâhî haţâdan eyle maşûn
 Tâ ki devr ide çarh-ı bûkalemün¹¹⁰

48¹¹¹

— · — — / — · — — / — · —

Ol ne zât-ı pāk aḥḳardur dilā
 Ola muḥtâcî anuñ bay u gedā
 Gāh olur kim ol olur zevraḳ-süvār
 Rākib-i āb olsa gāhî vechi var
 Deyr ü mescidde muḳîm olsa n'ola
 Zühdi vardur bilmez aşlā bu riyā
 Biri birine girüp izlā'ihem
 Pāy-māl olmaḳda ḥalḳa dem-be-dem
 Sîne-i 'uşşāḳa beñzer sînesi
 Derd-mendüñ ābdur āyînesi
 Rağbet eyler zâtına görse kibār
 Gāhî olur sîne pür-naḳş u nigār
 Meskeni geh Rûm olur gāhî Mışır
 Şec'ine olmaḳda nev'-i münḥaşır
 Eylemezken fark ol pā vü seri
 Gāhî baş üzre olur anuñ yiri
 Gāhî ammā ol şaf-ārā-yı cihān
 İde şaffü'n-ni'ālî vü şadrı mekân¹¹²
 Añlamazken kimse kıl ü kâlini
 'Arz ider ḥünkāra ḥalḳuñ ḥâlini

¹¹⁰ Lugazın cevabı Millet Kütüphanesi nüshasında (Ḥayāl) olarak kaydedilmiştir.

¹¹¹ R 46b. -H, -A, -N. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 50b-51a'da bulunmaktadır. Ayrıca Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Manzum 719'da da yk. 32a'da yer almaktadır. Şiirle ilgili bkz. Demir 2012: 111.

¹¹² Mısraın vezni problemlidir.

49¹¹³

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Bil nedür ol kec ihtilâ'ı dilâ
 Maḥrem-i rāz nâ-küşûde ola
 Ḥayl süre 'adâveti zâhir
 Ḥoş-ḳadem dinse maḥlaşına sezâ
 Sünbülîstâna uğrasa güzeri
 Yâsemen-zâr olur o demde yiri
 Sürinür niçe tâze maḥbûba
 'Amel eylerse bârî maḥbûba
 Sîm-berlerle şöḥbeti tenhâ
 El-ḥasedü'l-ḥased aña zîrâ
 İtse bir mâh-ı münḥasifle kırân
 Nûra tebdîl ider ḥusûfı hemân
 Ḳatı çok zaḥmeti çeker ḥübân
 Yine red eylemez 'aceb seyrân
 Ülfetin terk iderse ger anuñ
 Ola kâsid metâ'ı ḥübânuñ

50¹¹⁴

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol şey ki 'âleme ola sūd
 Ola bir ḥâne naḳzı aña vücūd
 Görinür gûne gûne şüretle
 Geh ḥaḳîrâne geh mehâbetle
 Ḥâne ḥâne büyü-t-ı şehri gezer
 Deyr ü mescidde cây ider ekşer
 Ḥâfız-ı künchâ-yı şâhândur
 Sırr-ı mektûmeye nighbândur

¹¹³ R 46b-47a. -H, -A, -N. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 68a'da bulunmaktadır.

¹¹⁴ R 47a-47b. -H, -A, -N. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 68a'da bulunmaktadır.

Bâ'ış-i şevk-ı bezm-i 'âlemdür
 Meclis-i nâsda mükerrermdür
 Sûr u mâtemde olmada der-kâr
 Kalmaz aşlâ cihânda ol bî-kâr
 Böyle halk eylemiş anı Bî-çün
 Gire her renge hemçü bûkalemün
 Ezelî böyle eylemiş mu'tâd
 Ansuz olmaz 'arûsıla dâmâd
 Ola hayvânî vü nebâtî o zât
 Bilmez ammâ nedür hayât u memât
 Olsa şad-pâre de olur yek-ten
 Dânişüñ var ise bunu bil sen

51¹¹⁵

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Ol ne ehl-i tarîk Işık'dur 'aceb
 Gebr ü müslimle ola hem-mezheb
 Gezer ammâ ki yok izin görmüş
 Niçe mekr ü harâma irgürmüş
 Gâhî rengin libâs ider der-ber
 Gâhî derrende câmeler de giyer
 Yire başmaz u eylemez tayerân
 Ber-havâ a'lemi ider seyrân
 Şalb iderler süvâr olursa eger
 Şevkdan pâyı ise yir mi deger
 Düzd-i düşmen ü pâsbân-girdâr
 Yakışur dinse nâmına zü'n-nâr
 Revnağ-ı sūr olur 'arûsâna
 Yüregi yanmada ğarîbâna
 Seri yok ser penâhı var tahkîk
 Cismi tûlânîdür 'arîzü'amîk
 Bir niçe yirde bend idüp kemeri

¹¹⁵ R 47b. -H, -A, -N. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 68a-b'de bulunmaktadır.

Gāhī keştī ile ider seferi
İki şeyle fenā bulur ekşer
Yana yā āteşe yā recm ideler

52¹¹⁶

— . . / — . . . / . — . . / — . —

Bildüñ mi n'idügin sen o nev-reste nev-cüvân
Olmuş girift halkuñ elinde çü mücrimân
Manşûr gibi boynı resen içre şad hayıf
Pür-dağ şadr u sîne ider nâle her zamân
Tomrukda durdı bir nice müddet 'aceb degül
Zerd olsa rû-yı dil-keşi mânende-i hazân
Hâlî şikem ki zînetle sedd-i ramağ ider
El-hağ riyâzet ile bunı idemez 'inân
Pür-berg ü sâz iken ayağın kesdi 'âkıbet
Şahn-ı çemende olmuş idi çok zamân çemân
Davud gibi âhen olursa da mûm ider
Sûzişle bezm-i meyde eger eylese figân
'Uşşâk-ı bî-nevâlarına haddi var meger
Ehl-i Hicâz u Mekke Nişâbü'r İsfahân
Kânûn gözetdi şer'a muhâlif ne itdi kim
Meclis-be-meclis eylemede faşlını cihân
Şâhib-nefis bir ehl-i kemâl olsa râstî
Engüşt-nümâ-yı 'âlem olurdı o dil-sitân
N'eyler kudüm-i pâkine cân itmeyüp fedâ
Geldükde yâr hâneye Ferdî-yi nüktedân¹¹⁷

¹¹⁶ R 46a-46b. -H, -A, -N. Bu lugaz Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Manzum 719'da yk. 101a ve aynı kütüphane Ali Emirî Manzum 567 numarada kayıtlı mecmûada 381b-382a'da yer almaktadır. Şiirle ilgili bkz. Kip 2011: 108-9. Şiir ayrıca Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 718'de kayıtlı mecmûada yk. 73b'de mevcuttur. Mecmûayla ilgili çalışma için bkz. Arıkan 2011: 113-4.

¹¹⁷ Lugazın cevabı yukarıda bahsi geçen mecmûalarda (Ney) olarak kaydedilmiştir.

53¹¹⁸

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol kulle-i şağîr ü 'acîb
 Ola dâ'im Boğazhîşâr'a qarîb
 Tireviyyü'l-aşıldur ol ekşer
 Ki Hârîrî diyü taħalluş ider
 Femi nâdîde var serinde delik
 Yidügi rûz u şeb kemiksiz ilik
 Gâhî açılmağa komaz yârı
 Öldürür derdi 'âşık-ı zârı
 Öte yaqalıdur ol ehl-i yemîn
 Şolaq olmaz şehâna olsa qarîn
 Bilürüm vaşfını bana ögme
 Cürmi de var ise sövüp dögme¹¹⁹

¹¹⁸ Bu lugaz bahsi geçen nüshaların hiç birinde mevcut olmayıp, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum, 718 numaralı mecmûada yk. 60a'da "Luğaz-ı Arayıcızâde" başlığıyla kayıtlıdır.

¹¹⁹ Bu lugaz Ferdî'nin (Mustafa Safâyî Efendi 2005: 485) ve (Sâlim Efendi 2005: 546) tezkirelerinde alıntılanan yegâne lugazıdır. Safâyî lugazın çözümünün (İlik-Düğme) olduğunu belirtmektedir. Şiirle ilgili olarak bkz. Arıkan 2011: 74-5.

Kaynaklar

- ARIKAN, Fatma Betül (2011), *Ali Emirî Manzum 718 Numaralı Lugaz Mecmûasının (50a-90b) Çeviriyazımı ve İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- AVCIL, Şükran (2010), *XIX. yy. Şairi Şeyh Hacı Abdullah Ferdî Efendi Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Bağdatlı İsmail Paşa (1947), *Keşfü’z-zünûn Zeyli*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Bursalı Mehmet Tahir (2000), *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- ÇAKIR, Müjgân (2010), “Bilinmeyen Bir Bilâdiye Metni: Esmâ-yı Bilâd-ı Mecdî”, *TUBA*, Walter Andrews Armağanı I, 34/1, 173-182.
- ÇAPAN, Pervin (2005), “18 yy. Tezkirelerinde Örneklenen Mu’ammâ ve Lugazlar”, *Osmanlı Araştırmaları XXVI*, Mehmed Çavuşoğlu’na Armağan II, 205-22.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1978), “Lugazlara Dair”, *Türk Kültürü*, Y. XVII, S. 193, 43-7.
- DEMİR, Salih (2012), *Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719’daki Lugaz Mecmûası (vr. 1b-39a) İnceleme-Metin*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- DEMİRKAZIK, H. İbrahim (2010), “Mustafa Fennî’nin (öl. 1745) Lugazlarının Özellikleri ve Divan’da Olmayan Yedi Lugazının Tenkitli Metni”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları*, 5, 35-80.
- DİLÇİN, Cem (2010), “Fuzulî’nin Nesib Bölümü ‘Lugaz’ Olan Bir Kasidesi”, *Fuzulî’nin Şiiri Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 335-41.
- DURMUŞ, İsmail -Mustafa UZUN (2003), “Lugaz”, *DİA*, 27, 221-23.
- EGÜZ, Esra (2010), “Priştineli Begzâde Nûrî Divanı ve Divan’daki Şifreli Yazılar”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 297-311.
- ERCAN, Özlem (2007), “Arayıcızâde Ferdî ve Eserleri Hikâye-i Erdeşîr ü Şâpûr ve Esmâ-yı Büldân”, *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 8, S. 12, 71-93.
- ERCAN, Özlem (2008), *Hikâye-i Erdeşîr ü Şâpûr*, Bursa: Gaye Kitabevi.

- ERTAÇ, Mehmet Bülent (2004), *Ferdî Divanı, İnceleme-Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- İsmail Belig (1999), *Nuhbetü'l-âsâr li Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, Haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ankara: AKM Yayınları.
- KARABULUT, Ali Rıza (t.y.), *Mu'cemü'l-mahtûtât el-mevcûda fî mektebât İstanbul ve Anadolu=İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi*, 2 C.
- KARACASU, Barış (2008), "Esmâ-yı Bilâd-ı Ferdî: Kurnaz Yayımına Katkı", *TUBA, Şinasi Tekin Armağanı III*, 32/1, 257-73.
- KİP, Nevres (2011), *Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719 Numaralı Lugaz Mecmûasının (80b-121b) Çeviriyazımı ve İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- KURNAZ, Cemâl (1995), "Arayıcızâde Hüseyin Ferdî ve Derviş Ömer Efendi'nin Bilâdiyeleri", *TUBA*, Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı I, 15,299-310.
- Külliyât-ı Ferdî*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Böl., nu. 1980.
- LAÇİN, Hava (2011), *Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719 Numaralı Lugaz Mecmûasının (39b-80a) Çeviriyazımı ve İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Mecmûa*, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 3286.
- Mecmûa*, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 3904.
- Mecmûa*, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 391.
- Mecmûa*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 774.
- Mecmûa*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 567.
- Mecmûa*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 718.
- Mecmûa*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 719.
- Mecmûa*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 774.
- Mecmûa*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl. nu. 3512.
- Mecmûa*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl. nu. 3512.
- Mecmûa*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Böl. nu. 1047.
- Mehmed Sirâceddin (1325), *Mecmû'a-i Şu'arâ*, İstanbul.
- Mehmed Süreyya (1997), *Sicill-i Osmanî yahut Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye IV/I*, Hazl. Mustafa Keskin vd., İstanbul: Sebil Yayınevi.

- Mustafa Safâyî Efendi (2005), *Tezkire-i Safâyî*, Haz. Pervin Çapan, Ankara: AKM Yayınları.
- ÖZTOPRAK, Nihat (2007), "Himmetzâde Abdî'nin Dîvân-ı Lugazı", *Essasy in Memory of Hazel E. Heughan*, 145-79.
- SÂDÂVÎ, Salih (1987), *Osman-zâde Tâ'ib Ahmed Hayatı, Eseri ve Edebî Kişiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Sâlim Efendi (2005), *Tezkiretü's-şu'arâ*, Haz. Adnan İnce, Ankara: AKM Yayınları.
- SARI, Mehmet (2012), "Çizmecizâde Osman Râşid ve Lügaz Manzûmesi", *Özden Söze Sözden Göze Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Afyonkarahisar: Kocatepe Akademi Yayınları., 251-62.
- Şeyhî Mehmed Efendi (1989), *Vekayii'l-Fudalâ II-III*, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TOPRAK, M. Faruk (2001), "Klasik Arap Şiirinde Luğaz", *Nüsha*, Y. 1, S. 3, 97-110.
- TUMAN, Mehmet Nâil (2001), *Tuhfe-i Nâilî*, Hazl. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, C. II, Ankara: Bizim Büro Yayınları.